

ZNAČAJ ŽIVOTINJA ZA DJECU: IMPLIKACIJE ZA POMAGAČKE PROFESIJE

SAŽETAK

Simbiotska priroda odnosa ljudi i životinja vidljiva je i postojana kroz povijest, a istraživanja pokazuju da se ne radi o jednostavnom odnosu uzajamne koristi, već da ti odnosi mogu uključivati i emocionalnu i socijalnu komponentu. Suradnja ljudi i životinja postoji još od davnih dana, od korištenja životinja kao prijevoznog sredstva, pomoć pri lovu, pomoć pri kontroli populacije glodavaca, sredstvo zaštite, sport i zabavu, sredstvo komunikacije, ali i u socijalizacijske svrhe. U današnje vrijeme, jedna od najčešćih uloga životinja je uloga kućnog ljubimca. Ljudi kućnim ljubimcima pridaju veliku važnost, a to se posebice odnosi na djecu, koja se uz njih uče odgovornosti, empatiji i poštovanju granica te kroz druženje sa životinjama ostvaruju socijalnu interakciju. Životinje mogu biti uključene i u praksu pomagačkih djelatnosti i to upravo kroz intervencije potpomognute životinjama koje uključuju sve one aktivnosti gdje je životinja uključena s pomagačkom ili terapijskom namjenom. U ovom radu bit će prikazan pregled spoznaja o značaju kućnih ljubimaca za djecu kao i mogućnosti intervencija potpomognutim životinjama u radu s djecom i mladima.

¹ Mia Lakatoš, socijalna radnica, e-mail: mia.lakatos1@gmail.com

² Doc.dr.sc. Lucija Vejmelka, socijalna radnica,
e-mail: lucija.vejmelka@pravo.hr

Pregledni članak

Primljeno: listopad, 2017.

Prihvaćeno: veljača, 2018.

UDK 364.65-053.2:636.7.044

DOI 10.3935/ljsr.v25i1.197

Mia Lakatoš¹

Ozana – Dnevni centar
za rehabilitaciju i radne
aktivnosti

orcid.org/0000-0002-9220-5120

Lucija Vejmelka²

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet

Studijski centar socijalnog
rada

orcid.org/0000-0002-7531-8457

Ključne riječi:

djeca, terapijske životinje,
intervencije potpomognute
životinjama.

UVOD

Djeca i životinje dijele snažnu povezanost, koju karakteriziraju određene posebnosti u odnosu na pozitivne učinke životinja na ljudsku dobrobit utvrđenu na populaciji odraslih. Ona imaju mnogo toga zajedničkoga: i djeca i životinje ovise o odraslim osobama; i jedni i drugi percipiraju samo sadašnji trenutak i daju iskren odgovor; njihov primarni oblik komunikacije je neverbalan i konkretan i oboje znaju kako se igrati prirodno i slobodno (Zimmerman i Russell-Martin, 2008.). Nadalje, djeca pridaju veliku subjektivnu važnost životinjama koje igraju važnu ulogu u njihovom motiviranju i stvaranju njihove slike o svijetu (Katcher i Wilkins, 2000.; Beck i sur., 2001.; Melson, 2001.; Melson i Fine, 2006.). U današnje vrijeme, jedna od najčešćih uloga životinja je uloga kućnog ljubimca. U ovom radu fokus je na životinjama bliskim djetetu koje često borave ili žive s obiteljima koje ih uglavnom nabavljaju za druženje i slobodno vrijeme. Njih nazivamo kućnim ljubimcima. Također, u radu će se obuhvatiti i područje intervencija s posebno treniranim životinjama u području pomažućih usluga i terapija usmjerenim korisnicima sa specifičnim potrebama. Upravo iz tog razloga, u radu će biti korištena oba termina pa će se životinje upotrebljavati kao širi pojam koji obuhvaća obje navedene skupine, dok će termin kućni ljubimci biti korišten u slučajevima kada odnos s djetetom ne uključuje pomažuću intervenciju.

Uz subjektivnu važnost, literatura sugerira da djeca uvelike imaju dobiti od odnosa sa životinjama i kućnim ljubimcima. Osim što pozitivno utječu na psihološku, emocionalnu i socijalnu te fizičku dobrobit djece, za djecu su posebno značajne prilike za učenje i razvoj koje pruža suživot s kućnim ljubimcima (Odendaal, 2000.; Anderson i Olson, 2006.; Gee, Church i Altobelli, 2010.). Dapače, stručnjaci već dugi niz godina upozoravaju na višestruke dobrobiti odnosa djece i kućnih ljubimaca. Tako Levinson (1980.) smatra bliskost sa životinjom i prirodnom osnovnom ljudskom potrebom te naglašava važnost kućnih ljubimaca za djecu u kontekstu psihološkog razvoja. Kućni ljubimci, a posebice mačke i psi, djeci pružaju pozitivna iskustva i ugodne osjećaje (Simeonsdotter Svensson, 2014.). Iako se znanstvena zajednica slaže oko značaja učinka koji životinje i kućni ljubimci mogu imati na djecu, tema je još uvijek prilično neistražena. Važno je naglasiti da spoznaje dobivene istraživanjima na odrasloj populaciji nije moguće jednostavno uopćiti na populaciju djece, jer se time zanemaruje kvaliteta specifičnog odnosa djece i životinja te razlike u komunikaciji djece i odraslih sa životinjama. Potrebno je naglasiti kako je pogrešna pretpostavka da je posjedovanje kućnog ljubimca samo po sebi poticaj za dobrobit i razvoj djeteta.

Različita istraživanja pokazala su kako kućni ljubimci pridonose razvoju empatije, prosocijalnog ponašanja i kognitivnih sposobnosti, ali ti učinci nisu povezani isključivo s posjedovanjem kućnog ljubimca, već s privrženosti djeteta kućnom

Ijubimcu (Poresky i sur., 1987.; Melson, 1988.; Poresky, 1990.,1996.; Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko, 1999.; Daly i Morton, 2006.). S druge strane, neka od istraživanja koja su kao kriterijsku varijablu definirala posjedovanje kućnog ljubimca producirala su kontradiktorne nalaze – primjerice, Daly i Morton (2003.) zaključili su kako nema razlike u stupnju empatije između djece koja imaju i one koja nemaju kućnog ljubimca, no kada su ponovili istraživanje uračunavajući i stupanj privrženosti djeteta kućnom ljubimcu, pokazalo se da postoje statistički značajne razlike (Daly i Morton, 2006.).

U skladu s tim, svrha ovog rada je pružiti kritički pregled relevantnih postojećih spoznaja o odnosu djece i životinja te se osvrnuti na implikacije u praksi praktičara pomažućih profesija.

DOMINANTNI TEORIJSKI PRISTUPI U ISTRAŽIVANJIMA ODNOSA DJECE I ŽIVOTINJA

U istraživanjima odnosa djece i životinja često se naglasak stavlja na hipotezu biofilije koja postulira da su ljudi tijekom evolucije razvijali urođenu orijentaciju prirodi (Wilson, 1984.). Taj univerzalni ljudski instinkt posebice je snažan kod djece, što Tipper (2011.) objašnjava percepcijom da su djeca podložnija instinktima nego odrasli.

Pod utjecajem hipoteze biofilije razvio se biocentrični pristup dječjem razvoju, koji pretpostavlja uključenost i interes djece i za ljudske i ne-ljudske aspekte okruženja, posebice za druge životinje (Melson, 2003.), a počiva na 3 pretpostavke: a) kontakt djeteta sa životinjom ima potencijal za poboljšanjem djetetovog osjećaja sigurnosti, b) životinje mogu biti učinkovit stimulans za privlačenje i zadržavanje pažnje, formiranje memorije i lingvističku organizaciju misli i c) interes za životinje kod djece poticajan je za razvoj dječje slike o svijetu oko njih. Djeca dekodiraju životinjsko ponašanje koristeći znanje o ljudskom ponašanju, što povećava njihovu sposobnost razumijevanja neverbalne komunikacije (Melson, 2006.). Ipak, Melson (2006.) navodi kako je opća pretpostavka hipoteze biofilije da su djeca intrinzično zainteresirana za životinje, što ne znači ujedno i da su im intrinzično privučena ili privržena. Odnosno, djeca u interakcije sa životinjama ulaze s višom razinom naklonosti, koja se može kanalizirati u pozitivan ili negativan smjer.

Iako relevantna za istraživanja koja nastoje objasniti posebnosti odnosa djece i životinja u odnosu na odrasle ili razloge posebne povezanosti djece i životinja, hipoteza biofilije obilježena je visokim stupnjem generalizacije te je pri radu s djecom i istraživanjima njihove okoline potrebno uzeti u obzir da nisu sva djeca sklona životinjama. Djeca kojoj prisustvo životinje izaziva stres ili strah neće moći u takvom

emocionalnom stanju razviti privrženost, stoga nije opravdano očekivati pozitivne učinke u onoj mjeri kao što je to slučaj s djecom koja su sklonija kućnim ljubimcima.

Drugi važan teorijski okvir u ovom području predstavlja Bronfenbrennerova (1979.) ekološka teorija sustava, koja pod pretpostavkom da su individualne karakteristike djeteta u interakciji s višestrukim isprepletenim sustavima (npr. škola, obitelj, vršnjačka grupa, lokalna zajednica, društvo), naglašava važnost istraživanja karakteristika okruženja i djetetove interakcije s njima.

Iako relativno rijetka, neka istraživanja odnosa ljudi i životinja koristila su Bronfenbrennerovu teoriju sustava (1979.) kao teorijsko polazište. Primjerice, Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko (1999.) proveli su istraživanje o socio-emocionalnim karakteristikama i razvoju djece koja posjeduju kućne ljubimce. Rezultati dobiveni na uzorku od 826 djece iz 4., 6. i 8. razreda osnovnih škola u Zagrebu pokazali su kako nije bilo razlike u percepciji obiteljske klime između djece koja posjeduju i one koja ne posjeduju kućne ljubimce, ali su djeca s višim stupnjem privrženosti imala značajno pozitivniju percepciju obiteljske klime od djece s nižim stupnjem privrženosti kućnom ljubimcu i djece koja ne posjeduju kućnog ljubimca. Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko (1999.) ove nalaze objašnjavaju mogućnošću da djeca s nižim stupnjem privrženosti kućnom ljubimcu nisu spremna uložiti trud u brigu o kućnom ljubimcu, što posljedično izaziva obiteljske sukobe i krize. Kao alternativno objašnjenje vide potencijalnu povezanost manjka kvalitete obiteljske klime i smanjenog kapaciteta djeteta za stvaranje bliskog odnosa s kućnim ljubimcem.

Isti rezultati dobiveni su istraživanjem Smojver-Ažić i Topalović (2010.) u 4., 6. i 8. razredima osnovnih škola u Istri, u kojem su djeca s niskim stupnjem privrženosti kućnom ljubimcu percipirala obiteljsku klimu značajno lošije nego djeca s visokim stupnjem privrženosti kućnom ljubimcu. U kontekstu Bronfenbrennerove teorije sustava (1979.), navedena istraživanja definirala su kućne ljubimce kao dio mikrosustava, ali istraživanje Wood i sur. (2005.) pokazalo je kako životinje mogu biti promatrane i kao aktivni dio mezosustava. Kroz četverogodišnje promatranje odnosa socijalnog kapitala, zdravlja i lokalne zajednice u Australiji, autori su zaključili da kućni ljubimci jačaju povezanost među susjedima i djeluju kao socijalni katalizator, a Esposito i sur. (2011.) smatraju kako djeca kroz obitelj, kao dio lokalne zajednice, potencijalno mogu profitirati od takvog jačanja socijalnog kapitala.

Iako rijetko spominjana u istraživanjima ljudsko-životinjskih odnosa, ova teorija nosi veliku važnost i u onim područjima rada i istraživanja koja ne uključuju *a priori* životinje. Većina vlasnika doživljava svoje kućne ljubimce članovima obitelji, dok djeca ubrajaju odnose s kućnim ljubimcima u svoje najznačajnije socijalne odnose (Melson, 2001.; Adamson i sur., 2007.; Walsh, 2009.; Tipper, 2011.). S obzirom na ove nalaze, opravdano je promatrati i proučavati odnose s kućnim ljubimcima kao dio djetetovog mikrosustava, ali bi upravo zbog postavki teorije sustava o međuovi-

snosti sustava te društvenih promjena u posljednjem desetljeću bilo preporučljivo ponoviti i proširiti istraživanja o kućnim ljubimcima kao dijelu djetetovog okruženja.

Teorija socijalne podrške također predstavlja okvir istraživačima u području ljudsko-životinjskih odnosa, a brojna istraživanja potvrdila su kako kućni ljubimci mogu pružati socijalnu podršku (npr. Cain, 1983.; McNicholas i Collis, 2006.; Beck i Madresh, 2008.; Meehan, Massavelli i Pachana, 2017.). Prema McNicholasu i Collisu (2006.), djeca kućne ljubimce doživljavaju kao izvor emocionalne socijalne podrške, a zanimljivo je da su djeca u dobi od 7 do 10 godina jednako spremna obratiti se kućnom ljubimcu kao i braći i sestrama kad su tužni, ljuti, sretni i kada žele podijeliti tajnu (Bryant, 1985.).

Nadalje, Beetz, Julius i Kotrschal (2012.) smatraju kako 90% djece s teškoćama u razvoju i 40% djece iz opće populacije iskazuje izbjegavajuće ili nesigurne obrasce privrženosti, koji su povezani sa smanjenim mogućnostima korištenja socijalne podrške dobivene od drugih za regulaciju stresa te da za djecu s tim obrascima privrženosti socijalna podrška dobivena od psa može biti značajnija od one dobivene od čovjeka ili igračke psa. Dapače, rezultati kvalitativnog istraživanja provedenog u »Centru za rehabilitaciju Silver« o podršci obiteljima djece s teškoćama u razvoju koje koriste uslugu terapijskog psa pokazuju da roditelji smatraju da pas cijeloj obitelji pruža emocionalnu socijalnu podršku (utjehu, empatičnu reakciju, umirujući učinak, druženje, osjećaj sigurnosti, pozitivan utjecaj na obiteljske odnose i poticanje pozitivnih osjećaja), instrumentalnu socijalnu podršku (poticaj na rekreaciju i širenje socijalne mreže) te ostale oblike pomoći (doprinos zdravlju, poticajni razvojni učinak, konkretna pomoć), što je u skladu s nalazima naknadno provedenog istraživanja sa stručnjacima uključenim u rad sa psima pomagačima (Lakatoš, 2017.; Lakatoš i Vejmelka, 2017.).

Nadalje, istraživanja pokazuju da su tijekom interakcije s prijateljskom životinjom razine kortizola (hormona stresa) često niže i kardiovaskularne reakcije manje izražene nego pri interakciji s ljudima, a ti učinci su često povezani s učinkovitošću socijalnom podrškom (Friedmann i sur., 1983.). Zbog svoje dostupnosti i neosuđivanja, kućni ljubimci mogu pružiti podršku ili utjehu kada ju ljudski izvori ne mogu ili ne žele pružiti, a također mogu i posredno utjecati na dostupnost socijalne podrške. Kućni ljubimci potiču širenje socijalne mreže i povećavaju učestalost međuljudske socijalne podrške, čime pozitivno utječu na djetetovu strukturalnu socijalnu podršku koja uključuje doseg i međupovezanost društvenih odnosa pojedinca (Eddy Hart i Boltz, 1988.; Furman, 1989.; Rodriguez i Cohen, 1998., prema Melson, 2003.).

Osim što je dostupna, socijalna podrška od strane kućnih ljubimaca često je i vrlo značajna: iako većina obitelji smatra kućne ljubimce iznimno važnima, najviše ih cijene u trenutcima kriznih situacija i gubitaka i tijekom trajanja duljih nepovoljnih okolnosti (Cain, 1983.; Walsh, 2009.). Također, djeca u dobi od 5 godina koja se

obraćaju kućnim ljubimcima za socijalnu podršku prema procjenama roditelja su manje anksiozna i povučena u odnosu djecu koja su imala kućne ljubimce, ali nisu doživljavala socijalnu podršku od njih (Melson i Schwarz, 1994.).

Najčešće korišten teorijski okvir za istraživanje odnosa djece (ali i odraslih) i životinja je teorija privrženosti, koji zbog utvrđenih sličnosti ljudsko-životinjskih i međuljudskih odnosa nudi stabilan okvir za razumijevanje odnosa djece i kućnih ljubimaca (Bowlby, 1988.). S obzirom na visok značaj ovog teorijskog pristupa za izučavanje odnosa djece i životinja, ali i važnost ove teme za razumijevanje intervencija na području pomažućih profesija s djecom i životinjama, odrednice privrženosti djece i životinja bit će detaljno prikazane u nastavku rada.

ODREDNICE PRIVRŽENOSTI DJECE KUĆNIM LJUBIMCIMA

Djeca u pravilu iskazuju visok stupanj privrženosti kućnim ljubimcima, a do-dir i fizički kontakt, koji su česti u međuljudskim odnosima koje karakterizira jaka privrženost, karakterističan je i za interakcije s kućnim ljubimcima (Vizek-Vidović i sur., 2001.).

Već je navedeno da djeca kućne ljubimce smatraju članovima obitelji ili prijateljima, iz čega je proizašla mogućnost komparacije odnosa djece s kućnim ljubimcima i drugim značajnim osobama (Tipper, 2011.). Tako su neka istraživanja pokazala da djeca osnovnoškolske dobi smatraju da je odnos s kućnim ljubimcem vjerojatniji da potraje »bez obzira na sve« i »čak i ako se naljute jedno na drugo« ukoliko ga usporedimo s odnosom s roditeljima i vršnjacima (Furman, 1989.). Nadalje, retrogradno istraživanja o posjedovanju kućnog ljubimca tijekom djetinjstva pokazalo je kako studenti navode da su im kućni ljubimci tijekom djetinjstva bili manje značajni izvori socijalne podrške nego prijatelji i članovi uže obitelji, ali više nego šira obitelj i susjedi (Vizek-Vidović i sur., 2001.). Recentno istraživanje kvalitete odnosa djece s kućnim ljubimcem Casselsa i sur. (2017.) pokazalo je da odnosi djece u dobi od 12 godina s kućnim ljubimcima mogu biti okarakterizirani većim stupnjem zadovoljstva i rjeđim sukobima nego odnosi s braćom i sestrama. Jasno je da sukob između djece i kućnih ljubimaca nije moguć na način na koji se sukobljavaju ljudi, no Cassels i sur. (2017.) navode kako je konflikt u odnosu moguć na način da djeca izražavaju svoju agresiju na kućne ljubimce u određenim situacijama, koriste ljubimce kao sredstvo manipulacije ili ulaze u sukob s ostalima oko kućnih ljubimaca (primjerice, čiji red je za igru, šetnju ili hranjenje).

S druge strane, veći stupanj zadovoljstva u odnosima je moguće tumačiti kao potvrdu stajališta Robina i ten Bensela (1985.) da je emocionalna povezanost i želja za bliskošću između djece i životinja podudarna s međuljudskom privrženošću, te da se odnos djeteta i kućnog ljubimca može smatrati jednostavnijim i manje kon-

fliktnim od međuljudskih odnosa, što je i logično s obzirom da je sukob odrednica međuljudskih interakcija i da se kućni ljubimci ne mogu sukobljavati na način na koji to čine ljudi.

Stupanj privrženosti djeteta kućnom ljubimcu u pozitivnoj je korelaciji s količinom vremena koju dijete provodi u brizi i skrbi za životinju (Kurdek, 2008., 2009.). Nadalje, neki autori smatraju da na razinu privrženosti mogu utjecati i individualne karakteristike djeteta; višem stupnju privrženosti kućnom ljubimcu skloniji su jedinci i najmlađa djeca u obitelji (Melson, 2003.; Hirschenhauser i sur., 2017.). Istraživanje Bodsworth i Coleman (2001.) pokazalo je kako djeca predškolske dobi iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju viši stupanj privrženosti nego djeca iz dvoroditeljskih obitelji, no u razdoblju srednjeg djetinjstva nisu pronađene razlike.

Većina istraživanja koja ispituju odnos djece i životinja provedena su na uzorcima djece osnovnoškolske dobi (Stevens, 1990.; O'Brien, Alldred i Jones, 1996.; Fifield i Forsyth, 1999.; Brannen, Heptinstall i Bhopal, 2000.; Smart, Neale i Wade, 2001., Hallden, 2003.; Rasmussen i Smidt, 2003.; Tipper, 2011.). No, neki autori uključuju i djecu predškolske dobi (Melson, Peet i Sparks, 1991.). Upravo su Melson, Peet i Sparks (1991.) utvrdili postojanje značajnih razlika s obzirom na dob djeteta. Nalazi navedenog istraživanja pokazuju kako djeca predškolske dobi pokazuju nižu razinu privrženosti kućnim ljubimcima u odnosu na djecu osnovnoškolske dobi.

Po pitanju spola djeteta kao odrednice privrženosti kućnom ljubimcu postoje kontradiktorni nalazi; neka istraživanja nisu pronašla statistički značajne razlike u privrženosti kućnom ljubimcu između dječaka i djevojčica (Bodsworth i Coleman, 2001.; Stevens 1990.), dok su druga ustvrdila da djevojčice iskazuju veći stupanj privrženosti kućnim ljubimcima u odnosu na dječake (Kidd i Kidd, 1980.; Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko, 1999.). Papini i sur. (1990.) navode kako razlog tome može biti manja sklonost dječaka da se emocionalno povjeravaju, a potrebno je obratiti pozornost na moguće metodološke propuste pri istraživanju povezanosti spola i privrženosti.

Za privrženost su se pokazale značajnima i karakteristike kućnog ljubimca, prvenstveno vrsta životinje. Osim što je najčešći najdraži kućni ljubimac djeci (Rost i Hartmann, 1994.), pas se i najčešće javlja u istraživanjima privrženosti djece kućnom ljubimcu s obzirom na spol, s nekim varijacijama u odnosu na ostale životinje (Westgarth i sur., 2013.). Istraživanje Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko (1999.) pokazalo je kako su djeca privrženija psima i mačkama nego drugim vrstama životinja kao kućnim ljubimcima, kao i da djevojčice iskazuju viši stupanj privrženosti mačkama kao kućnim ljubimcima nego dječaci. Ovakvo preferiranje pasa i mačaka kao figura privrženosti može se objasniti većom mogućnošću iskazivanja afekcija tih vrsta u odnosu na ostale životinje (Albert i Bulcroft, 1988.).

Hirschenhauser i sur. (2017.) smatraju da je privrženost kućnom ljubimcu usko povezana s alfa taksonomijom (klasifikacija živih organizama) te da u skladu s time djeca iskazuju višu privrženost ljubimcima poput pasa i mačaka, a nižu za ostale vrste životinja, poput ptica i riba, iako se te razlike smanjuju s dobi djeteta pa kod starije djece nisu toliko izražene razlike kod privrženosti s obzirom na vrstu životinje. Iako je zaista moguće da psi zbog svoje sposobnosti interakcije s ljudima i čestog izražavanja afekcije vlasniku imaju snažniji potencijal za pozitivne učinke na djecu, potrebno je uzeti u obzir da istraživanja o odnosu djece i drugih životinja nema dovoljno da bi se mogle raditi pouzdane usporedbe s odnosom djece i pasa. Upravo ovdje se otvara područje koje bi trebalo obuhvatiti sljedećim istraživanjima, s fokusom na značaj i dobrobit odnosa djece s različitim kućnim ljubimcima.

Osim vrste životinje, za privrženost djeteta bitne su i individualne karakteristike kućnog ljubimca pa tako Hall, Gee i Mills (2016.) smatraju kako će zbog poznatog pozitivnog učinka koji na ljude ima maženje životinja i gledanje u njih, poput povišenih razina oksitocina, djeca razviti snažniju privrženost psima koji češće traže maženje i učestalije uspostavljaju kontakt očima.

Neosporno je da životinje na djecu mogu imati višestruko pozitivan utjecaj, no važno je naglasiti i poticajni razvojni učinak na odrastanje djeteta, čime se otvara mogućnost različitih intervencija u praksi socijalnog rada i pomažućih profesija, o čemu će više biti riječi nešto kasnije.

RAZVOJNI UČINAK ŽIVOTINJA NA DJECU

Poticajni razvojni učinak je najviše izučavan aspekt utjecaja životinja na djecu. Životinje doprinose kognitivnom, emocionalnom, fizičkom, socijalnom te motoričkom i općem razvoju, a ti učinci potvrđeni su na različitim subuzorcima u više znanstvenih studija (Triebenbacher, 2000.; Melson i Fine, 2006.; Endenburg i van Lith, 2011.; Bystrom i Persson, 2015.).

Kognitivni razvoj djece

Odnos s kućnim ljubimcem može imati značajne pozitivne učinke na dijete, posebice na razvoj socijalnih i kognitivnih kompetencija (Poresky, 1996.; Melson, 2003.; Souter i Miller, 2007.; Daly i Morton, 2009.). Komunikacija sa životinjama djeci donosi spontanu radost i sreću, a zanimljivo je da istovremeno potiče razvoj verbalnih vještina i usvajanje jezika kod male djece (Guttman, Predovic i Zemanek, 1985.; Tissen, Hergovich i Spiel, 2007.; Endenburg i van Lith, 2011.). Također, komunikacija sa životinjama kod djece razvija i kapacitete za dekodiranje neverbalnih informacija (Guttman, 1984.).

Iako komunikacija sa životinjama može djelovati ograničavajuće s obzirom da se odvija samo na neverbalnoj razini, upravo je to jedan od razloga zašto životinje i mlađa djeca tako lako uspostavljaju blizak odnos. Prema Endenburg i van Lith (2011.), do razvoja komunikacijskih vještina dolazi uslijed dvojake funkcije kućnog ljubimca; primatelja djetetove poruke (čak i kad je ona verbalno nekoherentna) i zanimljivog verbalnog stimulansa, potičući komuniciranje djeteta kroz izražavanje pohvale, naredbi, ohrabrenja i kazne. Za djecu s donekle ili potpuno usvojenim verbalnim vještinama, poticajno može biti čitanje životinji ili učenje životinje trikovima, pri čemu reakcija, odnosno odgovor životinje vodi novim iskustvima i povećanju znanja o društvenom ponašanju (Tissen, Hergovich i Spiel, 2007.).

Učenje u prisutnosti životinja poboljšava ishode učenja kod djece (Vygotsky, 1978.; Beetz i sur., 2011.). Istraživanja učinka životinja u edukativnom kontekstu pokazala su kako prisutnost psa u školskoj učionici povećava osjećaj kompetencije za školske zadatke te motivira djecu za usvajanje novih znanja, povećava suradljivost i pažnju, umanjuje stres i promiče prosocijalno ponašanje (Tissen, Hergovich i Spiel, 2007.; Gee, Church i Altobelli, 2010.; Beetz i sur., 2011.). Prisutnost psa u predškolskim ustanovama može potaknuti prepoznavanje objekata kao kognitivni zadatak, na temelju čega se odbacuje laička pretpostavka da će prisutnost psa narušiti koncentraciju djece (Gee, Church i Altobelli, 2010.). Nekoliko je razloga zašto životinje pružaju djeci priliku za učenje; Melson (2003.) navodi kako su životinje predvidivo nepredvidive. Za dijete, životinja utjelovljava ono što Piaget (1969.) smatra da je osnova svog učenja: kognitivnu nekongruentnost, umjerena odstupanja od utvrđenih obrazaca i nove informacije. Nadalje, životinje za većinu djece mogu biti snažni motivatori za učenje iz dva poznata razloga: djeca brže usvajaju i zadržavaju informacije o temama koje su im emocionalno važne, a dječje učenje je optimizirano kada se odvija u kontekstu relevantnih odnosa (Hatano i Inagaki, 1993.; Vygotsky, 1978.).

Socio-emocionalni razvoj djece

Ljudi i životinje sposobni su uspostaviti cjelovite socijalne odnose, koji mogu utjecati na emocionalni i socijalni razvoj te biti posebno značajni, za djecu s nesigurnim obrascima privrženosti (Barker i Dawson, 1998.; Beetz, Julius i Kotrschal, 2012., Julius i sur., 2013.).

Najčešće istraživan učinak životinja na socio-emocionalni razvoj djece odnosi se na razvoj empatije, odnosno uživljavanje u emocionalno stanje druge osobe (Daly i Morton, 2006.). Već i sama prisutnost životinje dovodi do povećanja razine oksitocina koji utječe na razvoj empatije prema životinjama, ali i prema ljudima, te je stoga osnova za razvoj socijalne inteligencije (Kidd i Kidd, 1987.; Tsai, Friedmann i Thomas, 2010.).

U prilog tome idu brojna istraživanja koja potvrđuju povezanost empatije i posjedovanja, prisutnosti te privrženosti kućnom ljubimcu. Prvenstveno, već i sama prisutnost životinje u okruženju poput školske učionice može pridonijeti razvoju empatije kod djece (Hergovich i sur., 2002.). Velik broj istraživanja ustvrdio je povezanost empatije kod djece i samog posjedovanja kućnog ljubimca (Bryant, 1986.; Melson i Fogel 1989.; Ascione i Weber, 1996.; Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko, 1999.; Paul, 2000.), no neka istraživanja koja su kao kriterijsku varijablu definirala posjedovanje kućnog ljubimca nisu pronašla statistički značajne razlike u empatiji između djece koja imaju i one koja nemaju kućnog ljubimca (npr. Daly i Morton, 2003.).

S druge strane, istraživanja koja su se usmjerila na povezanost empatije i privrženosti kućnom ljubimcu dosljedno pokazuju da djeca s višim stupnjem privrženosti kućnom ljubimcu postižu više rezultate na mjerama empatije prema ljudima i životinjama (Bryant, 1986.; Daly i Morton, 2006.; Smojver-Ažić i Topalović, 2010.). Ovaj rezultat ukazuje na potrebu preispitivanja mogućnosti da je na nalaze istraživanja o posjedovanju kućnog ljubimca zapravo utjecala privrženost kućnom ljubimcu kao posredujuća varijabla.

U pokušaju jasnog razgraničenja posjedovanja i privrženosti kućnom ljubimcu kao prediktora empatije, neki istraživači ispitivali su istovremeno povezanost sva 3 konstrukta; kada su se posjedovanje i privrženost kućnom ljubimcu tretirali kao zasebne varijable, pokazalo se da nema statistički značajne razlike u empatiji između djece koja imaju i one koja nemaju kućnog ljubimca, ali djeca koja iskazuju visoku privrženost kućnom ljubimcu empatičnija su od djece s niskom privrženosti i djece koja nemaju kućnog ljubimca (Poresky 1990., 1996.; Poresky i Hendrix, 1990.; Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko, 1999.). Zanimljivo je da je istraživanje Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko (1999.) pokazalo kako viši stupanj empatije prema ljudima iskazuju samo djeca koja imaju psa, no smatraju da je potrebno razmotriti mogućnost da je viši rezultat tih ispitanika na skalama empatije posljedica privrženosti kućnom ljubimcu kao posredujuće varijable, a ne samog posjedovanja kućnog ljubimca.

Osim razvijenije sposobnosti empatije, djeca koja imaju psa ili mačku kao kućnog ljubimca pokazala su se više prosocijalno orijentiranom, a u adolescenciji se češće odlučuju odabrati pomagačku profesiju (Vizek-Vidović i sur., 2001.).

Još jedan od važnih socio-emocionalnih učinaka kućnih ljubimaca na ljude, pa tako i na djecu, jest anksiolitičko djelovanje životinja. Druženje sa životinjama potiče ugodne osjećaje, smanjuje stres i povećava osjećaj sigurnosti te generalno ima smirujući i opuštajući učinak (Chandler, 2005.; O'Haire, 2010.; Tsai, Friedmann i Thomas, 2010.; Bystrom i Persson, 2015.). Već i sama prisutnost psa umanjuje bihevioralne, emocionalne i verbalne simptome anksioznosti pri blago stresnim

situacijama poput posjete liječniku (Nagengast i sur., 1997.; Beetz i sur., 2011.). Iako se u navedenim slučajevima radi o trenutnoj i kratkotrajnoj regulaciji stresa, životinje kod djece mogu potaknuti i dugoročne pozitivne promjene. Tome svjedoči nalaz istraživanja Arambašić i sur. (1999.) koje je pokazalo da djeca koja imaju psa i/ili mačku značajno češće koriste određene strategije suočavanja sa stresom (izražavanje emocija, traženje socijalne podrške i rješavanje problema) od djece koja imaju drugu vrstu životinje kao kućnog ljubimca te djece koja nemaju kućnog ljubimca.

Uparujući navedeno s nalazima o sposobnosti životinja da pružaju socijalnu podršku i sposobnosti djece da pronađu utjehu i sigurnost u životinjama tijekom turbulentnih životnih razdoblja, nije iznenađujuće da se životinje nerijetko koriste u radu s djecom i mladima koji su proživjeli traumatska iskustva (Reichert, 1994.; Vizek-Vidović, Vlahović Štetić i Bratko, 1999.; Bodsworth i Coleman, 2001.; McNicholas i Collis, 2006.; Beck i Madresh, 2008.; Walsh, 2009.; Endenburg i van Lith, 2011.). Kada je dijete suočeno s bolešću opasnom po život, životinja već samo vlastitim prisustvom može biti izvor sigurnosti i iscjeljenja djetetu bez nade, pružajući smireno odobravanje i ljubav (Chernak McElory, 2002.).

Još jedan od razloga što životinje igraju važnu ulogu u socio-emocionalnom razvoju djece jest njihovo poticanje razvoja samopoštovanja, autonomije i samopoimanja djece (Covert i sur., 1985.; Walsh i Mertin, 1994.; van Houtte i Jarvis, 1995.; Katcher i Wilkins, 2000.; Vizek-Vidović i sur., 2001.).

Pri tome je za razvoj samopoimanja važna i dob zblizavanja s kućnim ljubimcem. Poresky i sur. (1988.) ustvrdili su povezanost pozitivnog samopoimanja kod odraslih i dobi kada su imali prvog kućnog ljubimca, pri čemu su oni koji su imali kućne ljubimce prije 6. ili nakon 10. godine imali pozitivnije samopoimanje od onih koji su prvog kućnog ljubimca imali između 6 i 10 godina. Autori smatraju da se slabiji utjecaj kućnih ljubimaca na razvoj djece u periodu između 6. i 10. godine djetetovog života može biti objašnjen kroz postavke teorije sustava (Bronfenbrenner, 1979.), unutar koje hipoteziraju da su djeca u godinama kada kreću u školu više pod utjecajem školskog nego obiteljskog okruženja (mikrosustava) (Poresky i sur., 1988.).

Nadalje, djeca koja odrastaju uz kućne ljubimce iskazuju višu razinu socijalne kompetencije te se razvijaju u kompetentnije odrasle osobe u odnosu na drugu djecu (Guttman, Predovic i Zemanek, 1985.; Melson, Sparks i Peet, 1989.; Endenburg i Baarda, 1995.; Vizek-Vidović i sur., 2001.). Već je spomenuto da se interes i privrženost djece kućnim ljubimcima smanjuju s dobi, no navedeni nalazi impliciraju da životinje mogu biti jednako značajne za razvoj adolescenata kao i razvoj male djece, posebice uzme li se u obzir da su upravo razvoj autonomije i kompetencije jedni od glavnih zadataka adolescencije (Steinberg i Silverberg, 1986.; Cusack, 1988.).

Predadolescenti i mlađi adolescenti obraćaju se kućnim ljubimcima za podršku tijekom stresnih razdoblja češće nego većini bliskih ljudi (Kurdek, 2009.; McNicholas

i Collis, 2001.). Iako je kvalitetna komunikacija općenito važna za pozitivnu socijalnu prilagodbu i dobrobit (Segrin, 2005.), rana adolescencija karakterizirana je visokim stupnjem samosvijesti (Simmons, Rosenberg i Rosenberg, 1973.) i samootkrivanjem, što kućne ljubimce može učiniti izuzetno značajnim za ovu dobnu skupinu, posebice za dječake koji se mnogo rjeđe povjeravaju u odnosu na djevojčice (Papini i sur., 1990.).

Endenburg i van Lith (2011.) smatraju kako odnos s kućnim ljubimcem može biti posebice značajan tijekom rane adolescencije. Tome u prilog idu nalazi istraživanja van Houtte i Jarvis (1995.), koji su pronašli statistički značajne razlike u samopoštovanju između djece koja imaju i one koja nemaju kućnog ljubimca samo kod djece predadolescentne dobi, dok kod mlađe djece nije bilo razlika. Endenburg i van Lith (2011.) kao moguće uzroke tome vide povećanu odgovornost i skrb za kućnog ljubimca ili povećanu potrebu djece za emocionalnom podrškom u ovom razdoblju, no potrebno je uzeti u obzir da su van Houtte i Jarvis (1995.) ispitivali razlike s obzirom na posjedovanje kućnog ljubimca, no ne i razinu privrženosti, koja je zapravo ključna determinanta pozitivnog učinka životinje na dijete.

Skrb za životinju i razvoj odgovornosti kod djece

S obzirom da njihov opstanak i razvoj ovisi o ljudskoj skrbi, kućni ljubimci pružaju djeci priliku da uče o obvezama, vježbaju i budu motivirani za skrb o drugom živom biću te uče odgovornom preuzimanju i podjeli obiteljskih obaveza (Melson, 2003.). Briga za životinju razvija osjećaj odgovornosti i brige za drugo živo biće (Melson, 2001.; Adamson i sur., 2007.; Bystrom i Persson, 2015.). Nadalje, obveze vezane uz kućne ljubimce osposobljavaju djecu za bolju skrb o životinjama te ih uče kako se ponašati prema njima (van Fleet, 2008.; Tsai, Friedmann i Thomas, 2010.).

Sama djeca smatraju kako je uključenost u skrb i brigu oko kućnog ljubimca vrlo važan dio njihovog odnosa i daju mu visoki značaj (Rost i Hartmann, 1994.). Prema iskazima roditelja, količina vremena koju djeca posvećuju skrbi za kućne ljubimce u stabilnom je porastu od 5. do 12. godine, uz paralelno smanjenje količine vremena koju provode s braćom i sestrama (Melson i Fogel, 1996.), a Borgi i Cirulli (2015.) navode kako se temeljni stavovi prema životinjama izgrađuju tijekom ranog djetinjstva. Uključenost djeteta u skrb o kućnom ljubimcu u pozitivnoj je korelaciji s humanim stavovima i brigom za dobrobit životinja (Paul i Serpell, 1993.).

Djeca već u ranoj dobi pokazuju razumijevanje za osnovne fiziološke potrebe životinja (Myers, Saunders i Garrett, 2004.). Kellert (1985.) navodi kako njihova percepcija životinja prolazi kroz tri razvojna stupnja: (1) razdoblje 6-9 godina, kada je naglasak na emocionalnoj dimenziji odnosa sa životinjom; (2) 10-13 godina, kada dolazi do povećanog kognitivnog i činjeničnog razumijevanja životinja te znanja

o njima; (3) te adolescencija, 13-16 godina, kada se naglo razvijaju etički stavovi o životinjama i zahvalnost prema životinjama i uživanju u prirodi općenito.

SOCIJALNA DIMENZIJA ODNOSA DJECE I ŽIVOTINJA

Kućni ljubimci često se smatraju članovima obitelji ili prijateljima, a životinje se često vide kao individue s kojima se mogu stvarati pozitivni i negativni recipročni odnosi (Tipper, 2011.). Prema istraživanju Fifield i Forsyth (1999.), iz perspektive djece, najveće prednosti odnosa s kućnim ljubimcem su učenje odgovornosti i skrbi, ljubav, poštovanje i druženje, dok najveće nedostatke tih odnosa predstavljaju pronalazak smještaja za kućnog ljubimca za vrijeme odmora, količina vremena i posla potrebnog za skrb i nered prouzročen kućnim ljubimcem, iako autori navode da je preko polovice djece u istraživanju navelo kako nedostataka odnosa s kućnim ljubimcem nema. Odnos djece i kućnih ljubimaca karakteriziraju odrednice poput uzajamnosti i trajne privrženosti te osjećaj ekskluzivnosti odnosa, slično kao kod odnosa s bliskim prijateljima u toj dobi (Bryant, 1985.). Nadalje, druženje je jedna od ključnih funkcija odnosa djece kako s braćom i sestrama, tako i s kućnim ljubimcima (Endenburg, 1995.), pri čemu ne postoje spolne razlike u količini provođenja vremena s kućnim ljubimcem (Melson i Fogel, 1996.). Dapače, Melson i Fogel (1996.) navode kako djeca u dobi 5-12 god koja imaju kućnog ljubimca provode više vremena s njim nego bratom/sestrom, a odnosi djece s kućnim ljubimcima mogu biti okarakterizirani većim stupnjem zadovoljstva i rjeđim sukobima nego odnosi s braćom i sestrama (Cassels i sur., 2017.).

Ne samo da životinje čine dio socijalne mreže djece, već djeca odnose s kućnim ljubimcima ubrajaju u njihove najznačajnije socijalne odnose (Melson, 2001.; Adamson i sur., 2007.). Kada ih se upita da nabroje 10 najvažnijih odnosa u svom životu, djeca u prosjeku uključuju 2 kućna ljubimca (Bryant, 1985.). U istraživanju Tippera (2011.) su se tijekom istraživanja dječje percepcije obitelji i važnih odnosa kao značajne figure javljali trenutni i prošli kućni ljubimci, kućni ljubimci prijatelja, rodbine i susjeda, slobodno živuće životinje i životinje koje su susretali na odmorima. Tipper (2011.) zaključuje kako je to dokaz da za djecu životinje nisu samo dodatak ljudskoj prisutnosti ili zanimljiva okolina, već s njima formiraju osobne i individualne odnose, razlikujući pritom prijateljstvo i poznanstvo sa životinjom.

Posebno značajnim čini se odnos koji djeca mogu uspostaviti sa psima, s obzirom da su djeca koja imaju pse zadovoljnija odnosom s kućnim ljubimcem i češće se družu s njima u odnosu na djecu koja imaju druge životinje kao kućne ljubimce (Cassels i sur., 2017.). Ipak, nema drugih istraživanja koja bi potvrdila te nalaze. Potrebno je naglasiti da komparacija ljudsko-životinjskih i međuljudskih odnosa zahtijeva prilagodbu postojećih instrumenata za međuljudske odnose, koji su sami

po sebi pristrani psima. Primjerice, u spomenutom istraživanju, subskala druženja po kojoj su se psi istaknuli u odnosu na ostale životinje sadržavala je česticu »često idem na mjesta sa svojim bratom/sestrom/kućnim ljubimcem«, koja se ne može adekvatno primijeniti na životinje poput mačaka, ptica, riba i sl.

Osim velike važnosti samog odnosa s kućnim ljubimcem, oni djeci mogu biti značajni i za uspostavljanje i održavanje odnosa s drugim ljudima. Kućni ljubimci poboljšavaju socijalne interakcije među ljudima i povećavaju ili osnažuju socijalne mreže kod djece, pospješujući time njihovu dobrobit (McNicholas i Collis, 2000.). To se prvenstveno ogleda u nalazima da razvijanjem odnosa i sigurnosti s kućnim ljubimcem, dijete uči razvijati odnose s drugim ljudima (VanFleet, 2008.; Daly i Suggs, 2010.). Također, životinja djeluje kao prijelazni objekt omogućavajući djeci da prvo uspostave veze s njima pa potom prošire tu povezanost i na ljude (Katcher i Wilkins, 2000.; Winnicott, 1986., prema Martin i Farnum, 2002.).

U prisutnosti psa, dijete ima više prilika za međuljudsku interakciju, čemu je nekoliko razloga: životinje potiču međuljudske interakcije i širenje socijalne mreže te olakšavaju sklapanje novih prijateljstava i pospješuju usvajanje prosocijalnih ponašanja (McNicholas i Collis, 2001.; Tsai, Friedmann i Thomas, 2010.; Beetz, Julius i Kotrschal, 2012.). Također, interakcije sa životinjama olakšavaju iniciranje komunikacije sramežljivoj djeci (Melson i Schwarz, 1994.; Tsai, Friedmann i Thomas, 2010.). Prisutnost mirnog i dobro treniranog psa poziva na vršnjačku interakciju te kućni ljubimac, posebice pas, povećava broj socijalnih interakcija djeteta i drugih ljudi izvan obitelji (Katcher, 1997.; Bystrom i Persson, 2015.; Lakatoš i Vejmelka, 2017.). Dakle, životinje djeluju kao socijalni katalizatori, povećavajući broj dostupnih izvora socijalne podrške i interakcija, koje potom mogu doprinijeti daljnjim pozitivnim efektima na psihološku dobrobit (McNicholas i Collis, 2006.).

Zaključno, socijalna dimenzija odnosa s kućnim ljubimcima ima dvojak značaj: s jedne strane, dijete privrženo kućnom ljubimcu odnos s njim smatra iznimno važnim, a s druge strane taj odnos potiče ili olakšava uspostavljanje novih odnosa. Za pretpostaviti je da se to ponajviše odnosi na pse, s obzirom da je s njima potrebno šetati i više boraviti na otvorenom prostoru, što će obično stvoriti prilike za međuljudske interakcije, posebice s vlasnicima drugih pasa.

ŽIVOTINJE U NEPOSREDNOM RADU S KORISNICIMA

Intervencije potpomognute životinjama u pomagačkim profesijama razvijaju se već dugi niz godina. Zbog ranih spoznaja o terapijskom učinku životinja na ljude, znanstvena, a posebice medicinska zajednica, stoljećima je koristila potencijal životinja za poboljšanjem ljudske dobrobiti. Tako su životinje često bile često korištene u terapijske svrhe u psihijatrijskim institucijama krajem 19. stoljeća (Fine, 2006.), a u

60-im godinama 20. stoljeća dječji psiholog Boris Levinson (1980.) počeo je koristiti životinje u terapijskim postupcima i savjetovanju djece i adolescenata. Levinson je smatrao kako pas djeluje kao socijalni amortizer između terapeuta i djeteta, što stvara opušteniju atmosferu i potiče povjerenje. Njegove studije slučaja bile su važan poticaj za daljnja istraživanja i implementaciju terapije potpomognute životinjama.

Danas postoji širok spektar pomažućih usluga u kojima životinje sudjeluju u neposrednom radu s korisnicima. Pojam terapije potpomognute životinjama podređen je pojmu intervencije potpomognute životinjama, koji kao krovni termin predstavlja sve cilju orijentirane intervencije koje namjerno uključuju ili inkorporiraju životinje u pružanje zdravstvenih, obrazovnih i društvenih usluga radi postizanja terapijskog učinka kod ljudi, a okvirno se mogu podijeliti na terapiju potpomognutu životinjama, aktivnosti potpomognute životinjama i obrazovne aktivnosti potpomognute životinjama (Jegatheesan i sur., 2014.). Aktivnosti potpomognute životinjama mogu uključivati različite, manje strukturirane aktivnosti poput druženja s djecom u različitim kontekstima; primjerice u bolnicama ili dječjim vrtićima, edukativnim radionicama i u rekreativne svrhe. Za razliku od njih, terapija potpomognuta životinjama obilježena je većim stupnjem strukturiranosti pojedinih terapijskih susreta te uključuje kompleksnije terapijske tehnike, primjenjive u radu s djecom s različitim skupinama teškoća. Postoje različite definicije terapije potpomognute životinjama. Prema Chandleru (2005.), terapija potpomognuta životinjama je namjerno uključivanje životinje u tretmanski plan, koje uključuje licenciranog pružatelja tretmana koji usmjerava interakcije između pacijenta i korisnika prema postignuću specifičnih ciljeva. Neki autori, poput Krugera i Serpella (2006.), pružaju šire određenje pojma, definirajući ga kao bilo koju intervenciju koja namjerno inkorporira životinje kao dio terapijskog ili pomažućeg procesa, pri čemu se termin »terapijski« ovdje odnosi na pomažuću prirodu interakcija, ne uključujući nužno kurativni medicinski ili psihijatrijski tretman, ili Dimitrijević (2009.) prema kojem je terapija potpomognuta životinjama metoda rehabilitacijskog tretmana čija posebnost se sastoji u tome da životinja uključena u terapijski proces postaje važan posrednik koji dovodi do pozitivnih promjena u ponašanju i zdravlju korisnika. Jegatheesan i sur. (2014.), koji pruža smjernice za provedbu terapije potpomognute životinjama, definira terapiju potpomognutu životinjama kao cilju orijentiranu, planiranu i strukturiranu terapijsku intervenciju, osmišljenu i/ili pruženu od strane stručnjaka iz područja zdravstva, obrazovanja i pomagačkih profesija. Napredak postignut intervencijom mjeri se i uključuje u profesionalnu dokumentaciju, a fokusira se na poboljšanje fizičkog, kognitivnog, bihevioralnog i/ili socio-emocionalnog funkcioniranja pojedinca (Jegatheesan i sur., 2014.). Ovo je potencijalno najkorisnija definicija za pružatelja ili planera terapije potpomognute životinjama, jer naglašava važnost evaluacije napretka, bez kojeg je učinkovitost intervencije i smislenost

njene daljnje provedbe dovedena u pitanje, kao i važnost unaprijed definiranog cilja. Ukoliko intervencija potpomognuta životinjama nema te elemente, zapravo se radi o aktivnostima potpomognutim životinjama. Dakle, usluge koje uključuju životinje u neposrednom radu s korisnicima prisutne su u praksi psihosocijalnog rada, a provode ih pomažući stručnjaci različitih profila. Navedene usluge razvijaju se u području prakse socijalnog rada, ali i ostalih pomažućih profesija. Uspješno provođenje intervencija pretpostavlja kvalitetnu i kontinuiranu edukaciju stručnjaka na ovom području koja u domaćim okvirima još uvijek nedostaje.

Ono što je zajedničko svim definicijama terapije potpomognute životinjama jest namjerno uključivanje životinje u tretmanski postupak, s očekivanjem da će prisutnost i utjecaj životinje pridonijeti poboljšanju unaprijed definiranog aspekta života korisnika te pretpostavkom da bi tu promjenu bilo nemoguće ili teže postići bez uključivanja životinje. Kroz evaluacije njenih ishoda, do sada se pokazala učinkovita za različita medicinska stanja poput ugroženog mentalnog funkcioniranja, emocionalnih poteškoća i poteškoća u ponašanju te fizičkih poteškoća, emocionalnih teškoća, bihevioralnih i fizičkih problema (Nagengast i sur., 1997.; Barker i Dawson, 1998.; Havener i sur., 2001.; Kanamori i sur., 2001.).

Implementacija terapije potpomognute životinjama može varirati u nekoliko aspekata; vrsti životinje koja se koristi u terapijsku svrhu (npr., pas, mačka, konj, dupin itd.), okruženju u kojem se provodi (institucionalno ili izvaninstitucionalno), trajanju intervencije (kratkotrajna ili dugotrajna) i pruža li se intervencija pojedincu ili grupi. Takva fleksibilnost omogućuje pružatelju terapije potpomognute životinjama da sagleda konkretne individualne potrebe korisnika intervencije te da se usmjeri na točno onaj aspekt životinjskog utjecaja koji će optimalno doprinijeti dobrobiti korisnika.

U najčešća okruženja u kojima se terapija potpomognuta životinjama odvija ubrajaju se ustanove za mentalno zdravlje, gdje je cilj poticanje korisnika da maze životinju i pričaju joj, kako bi se naučili prikladnom dodiru, smanjila anksioznost, povećao osjećaj povezanosti s drugim živim bićem, smanjila usamljenost i razvio niz vještina (Chandler, 2005.). Jedan od primjera je »Specijalna bolnica za zaštitu djece s neurorazvojnim i motoričkim smetnjama Goljak u Zagrebu«, koja od 2015. u sklopu svoje institucije ima terapijskog psa, školovanog u »Centru za rehabilitaciju Silver«.

Terapija potpomognuta životinjama posljednjih se godina sve češće koristi i u psihoterapiji. U takvom okruženju, prisutnost prijateljske životinje smatra se poticajem za smanjenje anksioznosti i razvijanje osjećaja sigurnosti, poticanja istraživanja i svijesti o osjećajima, posebice pri inicijalnim susretima, a fizički kontakt i igranje sa životinjom dovodi do povećane otvorenosti korisnika i povjerenja u terapijski odnos (Fine, 2006.). Potrebno je naglasiti da ovaj pristup uključivanja životinja u psihoterapiju u domaćim okvirima još nije razvijen.

Terapija potpomognuta životinjama provodi se i u bolničkom okruženju, s ciljem smanjenja osjećaja straha, usamljenosti, izolacije i olakšavanja nošenja s teškim situacijama (Muschel, 1984.), a primjer za to je »Klinika za dječje bolesti Zagreb« u Republici Hrvatskoj, koja je 2017. započela s programom »Djeca, prijatelji životinja«, u sklopu kojeg se organiziraju tjedni posjeti terapijskog psa iz »Hrvatske udruge za školovanje pasa vodiča i mobilitet«, s ciljem olakšavanja bolničkog iskustva djece. Terapijske životinje, najčešće psi, mogu se koristiti i za ublažavanje traume i stresa; primjerice, psi trenirani za pružanje utjehe vođeni su na sveučilišne kampuse nakon masovnih pucnjava, kako bi pomogli studentima u prilagodbi na povratak na nastavu (Walsh, 2009.).

Terapija potpomognuta životinjama može se provoditi i u ustanovama za predškolski odgoj, domovima za starije i nemoćne, kaznenim ustanovama i mnogim drugim okruženjima (Walsh i Mertin, 1994.; Gee i sur., 2012.; Travers i sur., 2013.). Uz sve navedeno, koristi se i za širok spektar kliničkih problema, poput Alzheimerove bolesti, ADHD-a, poremećaja iz spektra autizma, poremećaja u ponašanju, afektivnih poremećaja, anksioznost, demencije, depresije, poremećaja ličnosti i shizofreniju (Barker i Dawson, 1998.; Hoffmann i sur., 2009.).

Unatoč brojnim empirijskim potvrdama potencijala korištenja životinja za poboljšanje ljudske dobrobiti i širokim mogućnostima primjene, terapija potpomognuta životinjama u Republici Hrvatskoj relativno je slabo razvijena. Udruga za osobe s cerebralnom i dječjom paralizom »Krila« nudi program terapijskog jahanja, a »Centar za rehabilitaciju Silver« i »Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča« u Zagrebu nude usluge terapijskog, rehabilitacijskog i psa vodiča te trenutno školuju pse za pomoć kod epilepsije. Rijetka istraživanja u ovom području provedena u domaćem kontekstu pokazuju zadovoljstvo uslugama koje uključuju životinje u neposrednom radu s korisnicima, ali i brojne prepreke korištenja ovog pristupa. Kvalitativno istraživanje provedeno u »Centru za rehabilitaciju Silver« pokazalo je kako roditelji djece s teškoćama u razvoju koja koriste uslugu terapijskog psa smatraju da terapijski pas pruža emocionalnu i instrumentalnu socijalnu podršku cijeloj obitelji, a ne samo djetetu korisniku (Lakatoš i Vejmelka, 2017.). Unatoč nalažima koji naglašavaju zadovoljstvo roditelja, korisnika i stručnjaka u tom području, pružatelja terapije potpomognute životinjama u Republici Hrvatskoj još uvijek je malo, a razloga tome može biti nekoliko. Iz perspektive stručnjaka zaposlenih u »Centru za rehabilitaciju Silver«, među najveće prepreke s kojima se oni susreću u radu ubrajaju se neinformiranost (neinformiranost stručnjaka iz sustava odgoja i skrbi o djeci, neinformiranost javnosti, neinformiranost potencijalnih korisnika, stav društva prema psima koji proizlazi iz neznanja i otežava aktivnosti obiteljima korisnika, otežan pristup javnim mjestima korisnicima s terapijskim psom uslijed neinformiranosti), neadekvatnost zakonskog okvira (zakonska ograničenja javne

ustanove, spora adaptacija sustava, neadekvatnost zakonskog okvira), nedovoljna razvijenost područja terapije potpomognute životinjama (mali broj pružatelja terapije potpomognute psima, nedostatak stručnjaka školovanih za rad sa psima pomagačima, nedovoljna regionalna pokrivenost, širenje područja primjene, nedovoljno razvijena istraživačka aktivnost, nedostatak instrumenata za evaluaciju učinaka terapijskog psa, nedostatak univerzalnih kriterija prakse, potreba za multidisciplinarnom suradnjom) (Lakatoš, 2017.). Navedeni rezultati upućuju na nedostatak prepoznavanja važnosti terapije potpomognute životinjama u Republici Hrvatskoj na više razina, počevši od zakonodavne. U RH je još uvijek na snazi Zakon o kretanju slijepe osobe uz pomoć psa vodiča (1998.), donesen još 1998., koji se ne odnosi na terapijske i rehabilitacijske pse, a novi propis, Zakon o psima pomagačima, godinama stagnira u statusu pripreme.

Terapijski, rehabilitacijski ili psi vodiči, kao ni mogućnost korištenja ili subvencioniranja terapije potpomognute životinjama, ne spominju se ni u Zakonu o socijalnoj skrbi (2013., 2014., 2015., 2016., 2017.). Od spomenutih pružatelja terapije potpomognute životinjama, samo »Silver« se djelomično financira iz javnih sredstava, dok udruge ovise o projektnim sredstvima i donacijama, ali bitno je naglasiti da se i »Silver« razvio iz »Hrvatske udruge za školovanje pasa vodiča i mobilitet«, odnosno njegovo osnivanje nije inicirano od strane državnih tijela. Da je hrvatski sustav socijalne skrbi zanemario terapiju potpomognutu životinjama, vidljivo je iz obrazovanja stručnjaka, odnosno nedostatka sustava edukacije stručnjaka na ovom području. Ovo multidisciplinarno područje usmjereno na poboljšanje dobrobiti ljudi važno je za sve pomagačke struke pa tako i za socijalne radnike koji sada već u ovom području sudjeluju u praksi, a i ubuduće će biti uključeni u ovaj vid rada s korisnicima. Tema terapije potpomognute životinjama slabo je zastupljena u programima visokoškolskih ustanova pomagačkih profesija. Kako se u posljednjih nekoliko godina intenzivnije radi na razvoju terapije potpomognute životinjama u Republici Hrvatskoj (primjerice, projekti »Dječje bolnice u Klaićevoj« i »Specijalne bolnice Goljak«, školovanje pasa i stručnjaka za rad s oboljelima od epilepsije i sl.), bilo bi neophodno snažnije uključiti nastavne sadržaje o terapiji potpomognutoj životinjama u obrazovanje budućih stručnjaka pomagača.

Potrebno je naglasiti kako suživot s kućnim ljubimcima, kao i intervencije potpomognute životinjama, nisu prikladne za svu djecu i njihove obitelji. Postoje situacije kada se životinje ne uklapaju u svakodnevne obiteljske aktivnosti te im članovi obitelji ne mogu pružiti odgovarajuću skrb. Neka djeca se uz životinje ne osjećaju ugodno ili mogu imati prethodna negativna iskustva sa životinjama (što može biti slučaj i s nekim roditeljima ili ostalim članovima obitelji). Suživot sa životinjom pretpostavlja mogućnosti obitelji da se za životinju brine, što uključuje

prostorne, vremenske, ali i financijske uvjete. Briga o životinji zahtijeva vrijeme i financijski trošak koji si neke obitelji ne mogu priuštiti.

Ograničenje ovog pristupa, kada se govori o terapiji potpomognutoj životinjama, ogleda se i u visoko individualiziranim terapijskim ciljevima koji su specifično prilagođeni svakom korisniku i teško ih je generalizirati, a rezultati neposrednog rada s korisnicima su također individualni i ovise o brojnim čimbenicima. Ipak, metaanaliza 49 istraživanja o učinkovitosti terapije potpomognute životinjama pokazala je kako je terapija potpomognuta životinjama konzistentno u pozitivnoj korelaciji s umjerenim učincima poboljšanja na četiri područja: simptomi autističnog spektra, zdravstvene teškoće, bihevioralni problemi i emocionalna dobrobit, pri čemu različite karakteristike ispitanika i istraživanja nisu proizvele drukčije ishode (Nimer i Lundhal, 2007.). Na ovom području evidentan je nedostatak stručnjaka školovanih za rad sa životinjama, a važno je naglasiti da i s najbolje treniranom životinjom postoji opasnost da ozlijedi dijete, što je uvijek rizik koji traži dodatnu pozornost, neovisno o tome radi li se o slučajnoj ozljedi. Sama provedba pomagачkih intervencija sa životinjama zahtijeva veliku količinu financijskih sredstava i resursa, s tim da nema garancije da će životinja nakon školovanja zadovoljiti visoko postavljene uvjete i standarde za pomagачke aktivnosti, poput uvjeta za psa pomagачa.

ZAKLJUČAK

Djeca i životinje dijele snažnu povezanost, koja nadilazi pozitivne učinke životinja utvrđenih na odrasloj populaciji. Osim što odnosi s kućnim ljubimcima za djecu imaju veliku subjektivnu važnost i predstavljaju samostalan i specifičan društveni odnos, odnos djece različite dobi s kućnim ljubimcem potiče kognitivni i socio-emocionalni razvoj djeteta te pospješuje psihološku i socijalnu dobrobit, pri čemu je odlučujući faktor privrženost djeteta kućnom ljubimcu. Mnoga područja odnosa djece i životinja za sad nisu istražena, a valjanost dijela postojećih spoznaja dovedena je u pitanje zbog redukcionističkog gledanja posjedovanja kućnog ljubimca, a ne privrženosti, kao faktora koji doprinosi pozitivnim učincima životinja na djecu.

Kako bi se potvrdile i proširile postojeće spoznaje, bilo bi preporučljivo provesti istraživanja o učincima drugih životinja osim pasa na djecu, istraživanja koja se oslanjaju isključivo na iskaze i perspektivu djece te istraživanja o značaju životinja za djecu u različitim kulturološkim kontekstima, obraćajući pritom pažnju na sve potencijalno relevantne odrednice privrženosti djeteta kućnom ljubimcu. U domaćim okvirima prisutan je nedostatak modela prakse te su slabo istražene mogućnosti terapijskog rada s drugim životinjama osim pasa, a općenito je prisutan nedostatak adekvatnih instrumenata za ispitivanje ljudsko-životinjskih odnosa. Dosadašnja

istraživanja provedena su na relativno malim uzorcima, a kako je već spomenuto, nedostaje sustavno praćenje rezultata primijenjenih intervencija. Također, većina istraživanja provedena je samo u jednoj vremenskoj točki. Potrebno je spomenuti sklonost istraživača da češće koriste iskaze djeci bliskih odraslih o odnosu djece i životinja nego same djece. Životinje su značajne za dječju dobrobit, a nalaze dječje perspektive u ovom području nužno je uključiti u buduća istraživanja. Zaključno, jasno je da područje rada sa životinjama zahtijeva pomno planirana i provedena buduća istraživanja koja bi omogućila nova saznanja i recentne spoznaje s ciljem unapređenja neposrednog rada s korisnicima.

LITERATURA

1. Adamson, P., Bradshaw, J., Hoelscher, P. & Richardson, D. (2007). *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries. Research report. Innocenti Report Card, 7*. Florence: Unicef Innocenti Research Center.
2. Albert, A. & Bulcroft, K. (1988). Pets, families and the life course. *Journal of Marriage and the Family*, 50 (2), 543–552. <https://doi.org/10.2307/352019>
3. Anderson, K. L. & Olson, M. R. (2006). The value of a dog in a classroom of children with severe emotional disorders. *Anthrozoos*, 19 (1), 35–49. <https://doi.org/10.2752/089279306785593919>
4. Arambašić, L., Keresteš, G., Kuterovac-Jagodić, G. & Vizek-Vidović, V. (1999). The role of pet ownership as a possible buffer variable in traumatic experiences. *Studia Psychologica*, 42, 135–146.
5. Ascione, F. R. & Weber, C. (1996). Children's attitudes about the humane treatment of animals and empathy: One year follow-up of a school-based intervention. *Anthrozoös*, 9 (4), 188–195. <https://doi.org/10.2752/089279396787001455>
6. Barker, S. B. & Dawson, K. S. (1998). The effects of animal-assisted therapy on anxiety ratings of hospitalized psychiatric patients. *Psychiatric Services*, 49 (6), 797–801. <https://doi.org/10.1176/ps.49.6.797>
7. Beck, A. M., Melson, G. F., da Costa, P. L. & Liu, T. (2001). The educational benefits of a ten-week home-based wild bird feeding program for children. *Anthrozoos*, 14 (1), 19–28. <https://doi.org/10.2752/089279301786999599>
8. Beck, L. & Madresh, E. A. (2008). Romantic partners and four-legged friends: An extension of attachment theory to relationships with pets. *Anthrozoos*, 21 (1), 43–56. <https://doi.org/10.2752/089279308X274056>
9. Beetz, A., Kotschal, K., Turner, D. C., Hediger, Uvnäs-Moberg, K. & Julius, H. (2011). The effect of a real dog, toy dog and friendly person on insecurely attached children during a stressful task: An exploratory study. *Anthrozoös*, 24 (4), 349–368. <https://doi.org/10.2752/175303711X13159027359746>

10. Beetz, A., Julius, H. & Kotrschal, K. (2012). Effects of social support by a dog on stress modulation in male children with insecure attachment. *Frontiers in Psychology*, 3, 1–15. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00352>
11. Bodsworth, W. & Coleman, G. J. (2001). Child–companion animal attachment bonds in single and two-parent families. *Anthrozoös*, 14 (4), 216–223. <https://doi.org/10.2752/089279301786999391>
12. Borgi, M. & Cirulli, F. (2015). Attitudes toward animals among kindergarten children: Species preferences. *Anthrozoös*, 28 (1), 45–59. <https://doi.org/10.2752/089279315X14129350721939>
13. Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books INC.
14. Brannen, J., Heptinstall, E. & Bhopal, K. (2000). *Connecting children: Care and family life in later childhood*. London, UK: Routledge Falmer.
15. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
16. Bryant, B. (1985). The neighborhoodwalk: Sources of support in middle childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (3). <https://doi.org/10.2307/3333847>
17. Bryant, B. K. (1986). The relevance of family and neighbourhood animals to social–emotional development in middle childhood. *Children's Environments Quarterly*, 8, 55–65.
18. Bystrom, K. M. & Persson, C. A. (2015). The meaning of companion animals for children and adolescents with autism: The parents' perspective. *Antrozoos*, 2 (2). <https://doi.org/10.1080/08927936.2015.11435401>
19. Cain, A. O. (1983). A study of pets in the family system. In: Katcher, A. H. & Beck, A. M. (ed.), *New perspectives on our lives with companion animals*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 351–359.
20. Cassels, M., White, N., Gee, N. & Hughes, C. (2017). One of the family? Measuring early adolescents' relationships with pets and siblings. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 49, 12–20. <https://doi.org/10.1016/J.APPDEV.2017.01.003>
21. Chandler, C. (2005). *Animal assisted therapy in counseling*. New York: Routledge.
22. Chernak McElroy, S. (2002). *Životinje kao učitelji i iscjelitelji*. Zagreb: V. B. Z.
23. Covert, A. M., Whirren, A. P., Keith, J. & Nelson, C. (1985). Pets, early adolescents, and families. *Marriage and Family Review*, 8, 95–108.
24. Cusack, O. (1988). *Pets and mental health*. London: The Haworth Press.
25. Daly, B. & Morton, L.L. (2003). Children with pets do not show higher empathy: A challenge to current views. *Anthrozoös*, 16 (4), 298–314. <https://doi.org/10.2752/089279303786992026>

26. Daly, B. & Morton, L. L. (2006). An investigation of human–animal interactions and empathy as related to pet preference, ownership, attachment, and attitudes in children. *Anthrozoös*, 19 (2), 113–127. <https://doi.org/10.2752/089279306785593801>
27. Daly, B. & Morton, L. L. (2009). Empathic differences in adults as a function of childhood and adult pet ownership and pet type. *Anthrozoös*, 22 (4), 371–382. <https://doi.org/10.2752/089279309X12538695316383>
28. Daly, B. & Suggs, S. (2010). Teacher’s experiences with humane education and animals in the elementary classroom: Implications for empathy development. *Journal of Moral Education*, 39 (1), 101–112. <https://doi.org/10.1080/03057240903528733>
29. Dimitrijević, I. (2009). Animal-assisted therapy – a new trend in the treatment of children and adults. *Psychiatria Danubina*, 21 (2), 236–24.
30. Eddy, J., Hart, L. A. & Boltz, R. P. (1988). The effects of service dogs on social acknowledgements of people in wheelchairs. *Journal of Psychology*, 122 (1), 39–44. <https://doi.org/10.1080/00223980.1988.10542941>
31. Endenburg, N. (1995). The attachment of people to companion animals. *Anthrozoös*, 8 (2), 83–89. <https://doi.org/10.2752/089279395787156446>
32. Endenburg, N. & Baarda, D. B. (1995). The roles of pets in enhancing human well-being: effects on child development. In: Robinson, I. (ed.), *The Waltham Book of Human–Animal Interaction: Benefits and Responsibilities of Pet Ownership*. Exeter: Pergamon; 1–17.
33. Endenburg, N. & van Lith, H. A. (2011). The influence of animals on the development of children. *The Veterinary Journal*, 190 (2), 208–214. <https://doi.org/10.1016/J.TVJL.2010.11.020>
34. Esposito, L., McCune, S. Griffin, J. A. & Maholmes, V. (2011). Directions in Human–Animal Interaction Research: Child Development, Health, and Therapeutic Interventions. *Child Development Perspectives*, 5 (3), 205–211. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2011.00175.x>
35. Fine, A. H. (2006). *Animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*. San Diego: Academic Press.
36. Fifield, S. J. & Forsyth, D. K. (1999). A pet for the children: Factors related to family pet ownership. *Anthrozoös*, 12 (1), 24–32. <https://doi.org/10.2752/089279399787000426>
37. Friedmann, E., Katcher, A. H., Thomas, S. A., Lynch, J. J. & Messent, P. R. (1983). Social interactions and blood pressure: Influence of animal companions. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 171 (8), 461–465. <https://doi.org/10.1097/00005053-198308000-00002>

38. Furman, W. (1989). The development of children's social networks. In: Belle, D. (ed.), *Children's social networks and social supports*. New York: John Wiley, 151–172.
39. Gee, N. R., Church, M. T. & Altobelli, C. L. (2010). Preschoolers make fewer errors on an object categorization task in the presence of a dog. *Anthrozoös*, 23 (3), 223–230. <https://doi.org/10.2752/175303710X12750451258896>
40. Gee, N. R., Belcher, J. M., Grabski, J. L., DeJesus, M. & Riley, W. (2012). The presence of a therapy dog results in improved object recognition performance in preschool children. *Anthrozoös*, 25 (3), 289–300. <https://doi.org/10.2752/175303712X13403555186172>
41. Guttman, G. (1984). The pet: A tutor to social skills. *Journal of the Delta Society*, 1, 37–38.
42. Guttman, G., Predovic, M. & Zemanek, M. (1985). The influence of pet ownership in non-verbal communication and social competence in children. In: *Proceedings of the International Symposium on the Human–Pet Relationship*. Vienna: Institute for Interdisciplinary Research on the Human-Pet Relationship.
43. Hall, S. S., Gee, N. R. & Mills, D. S. (2016). Children reading to dogs: A systematic review of the literature. *PLoS ONE*, 11 (2). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0149759>
44. Hallden, G. (2003). Children's views of family, home and house. In: Christensen, P. & O'Brien, M. (eds.), *Children in the city: Home, neighbourhood and community*. London: Routledge Falmer, 26–49.
45. Hatano, G. & Inagaki, K. (1993). Desituating cognition through the construction of conceptual knowledge. In: Salomon, G. (ed.), *Distributed cognitions*. New York: Cambridge University Press, 115–133.
46. Havener, L., Gentes, L., Thaler, B., Megel, M. E., Baun, M. M., Driscoll, F. A., Beiraghi, S. & Agrawl, N. (2001). The effects of a companion animal on distress in children undergoing dental procedures. *Comprehensive Pediatric Nursing*, 24 (2), 137–152. <https://doi.org/10.1080/01460860118472>
47. Hergovich, A., Monshi, B., Semmler, G. & Zieglmayer, V. (2002). The effects of the presence of a dog in the classroom. *Anthrozoös*, 15 (1), 37–50. <https://doi.org/10.2752/089279302786992775>
48. Hirschenhauser, K., Meichel, Y., Schmalzer, S. & Beetz, A. M. (2017). Children love their pets: Do relationships between children and pets co-vary with taxonomic order, gender, and age?. *Anthrozoös*, 30 (3), 441–456. <https://doi.org/10.1080/08927936.2017.1357882>
49. Hoffmann, A. O. M., Lee, A. H., Wertenaue, F., Ricken, R., Jansen, J. J., Gallinat, J. & Lang, U. E. (2009). Dog-assisted intervention significantly reduces anxiety in hospitalized patients with major depression. *European*

- Journal of Integrative Medicine*, 1 (3), 145–148. <https://doi.org/10.1016/J.EU-JIM.2009.08.002>
50. Jegatheesan, B., Beetz, A., Choi, G., Dudzik, C., Fine, A., Garcia, R. M., Johnson, R., Ormerod, E., Winkle, M. & Yamazaki, K. (2014). *The IAHAIO definitions for animal assisted intervention and animal assisted activity and guidelines for wellness of animals involved: IAHAIO White Paper*. Final report. Seattle: IAHAIO.
 51. Julius, H., Beetz, A., Kotrschal, K., Turner, D. & Uvnäs-Moberg, K. (2013). *Attachment to pets: An integrative view of human–animal relationships with implications for therapeutic practice*. Göttingen: Hogrefe.
 52. Kanamori, M., Suzuki, M., Yamamoto, K., Kanda, M., Matsui, Y., Kojima, E., Fukawa, H., Sugita, T. & Oshiro, H. (2001). A day care program and evaluation of animal-assisted therapy (AAT) for the elderly with senile dementia. *American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias*, 16 (4), 234–239. <https://doi.org/10.1177/153331750101600409>
 53. Katcher, A. H. (1997). New roles for companion animals mean new roles for veterinarians. *The News magazine of Veterinary Medicine*, 29 (6), 12–16.
 54. Katcher, A. H. & Wilkins, G. (2000.) The centaur's lessons: Therapeutic education through care of animals and nature study. In: Fine, A.H. (ed.), *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*. San Diego: Academic Press, 153–177. <https://doi.org/10.1016/B978-012369484-3/50011-6>
 55. Kellert, S. R. (1985). Attitudes toward animals: Age-related development among children. In: Fox, M. W. & Mickley, L. D. (eds.), *Advances in Animal Welfare Science*. Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-009-4998-0_3
 56. Kidd, A. H. & Kidd, R. M. (1980). Personality characteristics and preferences in pet ownership. *Psychological Reports*, 46 (3), 939-949. <https://doi.org/10.2466/pr0.1980.46.3.939>
 57. Kidd, A. H. & Kidd, R. M. (1987). Seeking a theory of the human/companion animal bond. *Anthrozoös*, 1 (3), 140–157. <https://doi.org/10.2752/089279388787058489>
 58. Kruger, K. & Serpell, J. A. (2006). Animal-assisted interventions in mental health: Definitions and theoretical foundations. In: Fine, A. H. (ed.), *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*. San Diego, CA: Academic Press, 33-48. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-381453-1.10003-0>
 59. Kurdek, L. A. (2008). Pet dogs as attachment figures. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25 (2), 247–266. <https://doi.org/10.1177/0265407507087958>
 60. Kurdek, L. A. (2009). Pet dogs as attachment figures for adult owners. *Journal of Family Psychology*, 23 (4), 439–446.
 61. Lakatoš, M. (2017). *Pomoć i podrška obiteljima korisnika terapijskih pasa iz perspektive stručnjaka*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.

62. Lakatoš, M. & Vejmelka, L. (2017). Podrška i pomoć obiteljima djece s teškoćama u razvoju - iskustva s terapijskim psima. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (1), 22-34.
63. Levinson, B. M. (1980). *The child and his pet: A world of non-verbal communication*. In: Corson, S. A. & O'Leary Corson, E. (eds.), *Ethology and non-verbal communication in mental health*. Oxford: Pergamon Press, 63–83.
64. Martin, F. & Farnum, J. (2002). Animal-Assisted Therapy for Children with Pervasive Developmental Disorders. *Western Journal of Nursing Research*, 24 (6), 657–670. <https://doi.org/10.1177/019394502320555403>
65. McNicholas, J. & Collis, G. M. (2000). Dogs as catalysts for social interactions: robustness of the effect. *British Journal of Psychology*, 91 (1), 61–70. <https://doi.org/10.1348/000712600161673>
66. McNicholas, J. & Collis, G. M. (2001). Children's representations of pets in their social networks. *Child: Care, Health and Development*, 27 (3), 279–294. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2214.2001.00202.x>
67. McNicholas, J. & Collis, G. M. (2006). Animals as social supports: Insights for understanding animal-assisted therapy. In: Fine, A. H. (ed.), *Handbook on animal-assisted therapy*. San Diego: Elsevier.
68. Meehan, M., Massavelli, B. & Pachana, N. (2017). Using attachment theory and social support theory to examine and measure pets as sources of social support and attachment figures. *Anthrozoös*, 30 (2), 273–289. <https://doi.org/10.1080/08927936.2017.1311050>
69. Melson, G. F. (1988). Availability of and involvement with pets by children: Determinants and correlates. *Anthrozoös*, 2 (1), 45–52. <https://doi.org/10.2752/089279389787058181>
70. Melson, G. F. & Fogel, A. (1989). Children's ideas about animal young and their care: A reassessment of gender differences in the development of nurturance. *Anthrozoös*, 2 (4), 265–273. <https://doi.org/10.2752/089279389787057920>
71. Melson, G. F., Sparks, C. & Peet, S. (1989). Children's ideas about pets and their care. *Proceedings of the Annual Meeting of the Delta Society*. Renton: Washington, 15-18.
72. Melson, G. F., Peet, S. & Sparks, C. (1991). Children's attachment to their pets: Links to socioemotional development. *Children's Environments Quarterly*, 8 (2), 55–65. <https://doi.org/10.2307/41514782>
73. Melson, G. F. & Schwarz, R. (1994). *Pets as social supports for families of young children*. New York: Annual meeting of the Delta Society.
74. Melson, G. F. & Fogel, A. (1996). Parental perceptions of their children's involvement with household pets: A test of the specificity model of nurturance. *Anthrozoös*, 9 (2), 95–105. <https://doi.org/10.2752/089279396787001545>

75. Melson, G. F. (2001). *Why the wild things are: Animals in the lives of children*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
76. Melson, G.F. (2003). Child Development and the human-companion animal Bond. *American Bibehavioral Scientist*, 47 (31), 31–39. <https://doi.org/10.1177/0002764203255210>
77. Melson, G.F. (2006). Companion animals and the development of children: implications of the biophilia hypothesis. In: Fine, A. H. (ed.), *Animal assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*. San Diego: Academic Press, 373–385. <https://doi.org/10.1016/B978-012369484-3/50019-0>
78. Melson, G. F. & Fine, A. H. (2006). Animals in the lives of children. In: Fine, A. H. (ed.), *Animal assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*. San Diego: Academic Press, 179–194.
79. Muschel, I. J. (1984). Pet therapy with terminal cancer patients. *Social Casework*, 65 (8), 451–458.
80. Myers, O. E., Saunders, C. D. & Garrett, E. (2004). What do children think animals need? *Environmental Education Research*, 10(4), 545–562. <https://doi.org/10.1080/1350462042000291056>
81. Nagengast, S. L., Baun, M. M., Megel, M. & Leibowitz, J. M. (1997). The effects of the presence of a companion animal on physiological arousal and behavioral distress in children during a physical examination. *Journal of Pediatric Nursing*, 12 (6), 323–330. [https://doi.org/10.1016/S0882-5963\(97\)80058-9](https://doi.org/10.1016/S0882-5963(97)80058-9)
82. Nimer, J. & Lundahl, B. (2007). Animal-assisted therapy: A meta-analysis. *Anthrozoös*, 20 (3), 225–238. <https://doi.org/10.2752/089279307X224773>
83. Odendaal, J. S. J. (2000). Animal-assisted therapy—magic or medicine? *Journal of Psychosomatic Research*, 49 (4), 275–280. [https://doi.org/10.1016/S0022-3999\(00\)00183-5](https://doi.org/10.1016/S0022-3999(00)00183-5)
84. O'Brien, M., Alldred, P. & Jones, P. (1996). Children's constructions of family and kinship. In: Brannen, J. & O'Brien, M. (eds.), *Children in families: Research and policy*. London, UK: Falmer Press, 84–100.
85. O'Haire, M. (2010). Companion animals and human health: Benefits, challenges, and the road ahead. *Journal of Veterinary Behavior*, 5 (5), 226–234. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2010.02.002>
86. Papini, D. R., Farmer, F. F., Clark, S. M., Micka, J. C. & Barnett, J. K. (1990). Early adolescent age and gender differences in patterns of emotional self-disclosure to parents and friends. *Adolescence*, 25 (100), 959–976.
87. Paul, E. S. & Serpell, J. (1993). Childhood petkeeping and humane attitudes in young adulthood. *Animal Welfare*, 2, 321–337.
88. Paul, E. S. (2000). Empathy with animals and with humans: Are they linked?. *Anthrozoös*, 13 (4), 194–202. <https://doi.org/10.2752/089279300786999699>

89. Piaget, J. (1969). *The child's conception of the world*. Totowa, NJ: Littlefield, Adams.
90. Poresky, R. H. (1990). The young children's empathy measure: Reliability, validity and effects of companion animal bonding. *Psychological Reports*, 66 (3), 931–936. <https://doi.org/10.2466/pr0.1990.66.3.931>
91. Poresky, R. H. (1996). Companion animals and other factors affecting young children's development. *Anthrozoös*, 9 (4), 159–168. <https://doi.org/10.2752/089279396787001437>
92. Poresky, R. H., Hendrix, C., Mosier, J. E. & Samuelson, M. L. (1987). The companion animal bonding scale: Internal reliability and construct validity. *Psychological Reports*, 60 (3), 743–746. <https://doi.org/10.2466/pr0.1987.60.3.743>
93. Poresky, R. H., Hendrix, C., Mosier, J. E. & Samuelson, M. L. (1988). Children's pets and adults' self-concepts. *Journal of Psychology*, 122 (5), 463–469. <https://doi.org/10.1080/00223980.1988.10542951>
94. Poresky, R. H. & Hendrix, C. (1990). Differential effects of pet presence and pet-bonding on young children. *Psychological Reports*, 67 (1), 51–54. <https://doi.org/10.2466/pr0.1990.67.1.51>
95. Rasmussen, K. & Smidt, S. (2003). Children in the neighbourhood. In: Christensen, P. & O'Brien, M. (eds.), *Children in the city: Home, neighbourhood and community*. London, UK: Routledge Falmer, 82–101.
96. Reichert, E. (1994). Play and animal-assisted therapy: A group treatment model for sexually abused girls ages 9–13. *Family Therapy*, 21 (1), 55–62.
97. Robin, M. & ten Bensel, R. T. (1985). Pets and the socialization of children. *Marriage & Family Review*, 8, 63–78.
98. Rost, D. H. & Hartmann, A. (1994). Children and their pets. *Anthrozoös*, 7 (4), 242–254. <https://doi.org/10.2752/089279394787001709>
99. Segrin, C. (2005). Communication and the study of personal well-being. *International Communication Gazette*, 67 (6), 547–549. <https://doi.org/10.1177/0016549205057549>
100. Simeonsdotter Svensson, A. (2014). The Impact of the Animals on Children's Learning and Their Development – A Study of What Children Learn From and With Pets: The Example of Dog and Cat. *Problems of education in the 21st century*, 59.
101. Simmons, R. G., Rosenberg, F. & Rosenberg, M. (1973). Disturbance in the self-image at adolescence. *American Sociological Review*, 38 (5), 553–568. <https://doi.org/10.2307/2094407>
102. Smart, C., Neale, B. & Wade, A. (2001). *The changing experience of childhood: Families and divorce*. Cambridge: Polity Press.
103. Smojver-Ažić, S. & Topalović, Z. (2010). Uloga kućnih ljubimaca u socioemocionalnom razvoju djece školskog uzrasta. *Napredak*, 151 (2), 171–194.

104. Souter, M. A. & Miller, M. D. (2007). Do animal-assisted activities effectively treat depression? A meta-analysis. *Anthrozoös*, 20 (2), 167–180. <https://doi.org/10.2752/175303707X207954>
105. Steinberg, L. & Silverberg, S. B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57 (4), 841–851. <https://doi.org/10.2307/1130361>
106. Stevens, L. T. (1990). Attachment to pets among eighth graders. *Anthrozoos*, 3 (3), 177-183. <https://doi.org/10.2752/089279390787057522>
107. Tissen, I., Hergovich, A. & Spiel, C. (2007). School-based social training with and without dogs: Evaluation of their effectiveness. *Antrozoos*, 20 (3), 365–373. <https://doi.org/10.2752/089279307X245491>
108. Triebenbacher, S. L. (2000). The companion animal within the family system. In: Fine, A. H. (ed.), *Animal assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*. San Diego: Academic Press.
109. Tipper, B. (2011). »A dog who I know quite well«: Everyday relationships between children and animals. *Children's Geographies*, 9 (2), 146–165. <https://doi.org/10.1080/14733285.2011.562378>
110. Travers, C., Perkins, J., Rand, J., Bartlett, H. & Morton, J. (2013). An evaluation of dog-assisted therapy for residents of aged care facilities with dementia. *Anthrozoös*, 26 (2), 213–225. <https://doi.org/10.2752/175303713X13636846944169>
111. Tsai, C. C., Friedmann, E. & Thomas, S. A. (2010). The effect of animal-assisted therapy on stress responses in hospitalized children. *Anthrozoös*, 23 (3), 245–258. <https://doi.org/10.2752/175303710X12750451258977>
112. Van Fleet, R. (2008). *Practitioner's resource series. Play therapy with kids & canines: Benefits for children's developmental and psychosocial health*. Sarasota: Professional Resource Press/Professional Resource Exchange.
113. van Houtte, B. A. & Jarvis, P. A. (1995). The role of pets in preadolescent psychosocial development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 16 (3), 463–479. [https://doi.org/10.1016/0193-3973\(95\)90030-6](https://doi.org/10.1016/0193-3973(95)90030-6)
114. Vizek Vidović, V., Vlahović Štetić, V. & Bratko, D. (1999). Pet ownership, type of pet and socio-emotional development of school children. *Anthrozoos*, 12 (4), 211-217. <https://doi.org/10.2752/089279399787000129>
115. Vizek-Vidović, V., Arambašić, L., Keresteš, G., Kuterovac-Jagodić, G. & Vlahović-Štetić, V. (2001). Pet ownership in childhood and socio emotional characteristics, work values and professional choices in early adulthood. *Anthrozoös*, 14 (4), 224–231. <https://doi.org/10.2752/089279301786999373>
116. Vygotsky, L. (1978). *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
117. Walsh, F. (2009). Human-animal bonds II: The role of pets in family systems and family therapy. *Family Process*, 48 (4), 481–499. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2009.01297.x>

118. Walsh, P. G. & Mertin, P. G. (1994). The training of pets as therapy dogs in a women's prison: A pilot study. *Anthrozoös*, 7 (2), 124–128. <https://doi.org/10.2752/089279394787002014>
119. Westgarth, C., Boddy, L. M., Stratton, G., German, A. J., Gaskell, R. M., Coyne, K. P., Bundred, P., McCune, S. & Dawson, S. (2013). Pet ownership, dog types and attachment to pets in 9–10 year old children in Liverpool, UK. *BMC Veterinary Research*, 9 (102). <https://doi.org/10.1186/1746-6148-9-102>
120. Wilson, E. (1984). *Biophilia: The human bond with other species*. Cambridge: Harvard University Press.
121. Wood, L., Giles-Corti, B. & Bulsara, M. (2005). The pet connection: Pets as a conduit for social capital? *Social Science and Medicine*, 61, 1159–1173.
122. Zakon o kretanju slijepa osobe uz pomoć psa vodiča. *Narodne novine*, 131/1998.
123. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 157/2013., 152/2014., 99/2015., 52/2016., 16/2017., 130/2017.
124. Zimmerman, D. & Russell-Martin, L. (2008). Connecting with kids: The EAGALA model with young children. *EAGALA in Practice*, 18–21.

Mia Lakatoš

Ozana- the daily center

Lucija Vejmelka

University of Zagreb

Faculty of Law

Department of Social Work

IMPORTANCE OF COMPANION ANIMALS FOR CHILDREN: IMPLICATIONS FOR HELPING PROFESSIONS

ABSTRACT

The symbiotic nature of the animal-human relationship has been evident and constant throughout history, and research shows that it is not based on a simple relation of mutual benefit, but that these relationships can also include emotional and social components. People and animals have cooperated since ancient times. Animals were used as a means of transport, protection and communication, in hunting, in controlling rodent populations, for sports and entertainment, but also for socialisation. Today, animals are most commonly kept as companion animals. Companion animals are assigned great importance, especially in relation to children, because they help them learn about responsibility, empathy and respecting boundaries. While spending time with animals, children establish social interaction. Animals can be included in helping professions as part of animal-assisted interventions which include all the activities where the animal is used for helping or therapeutic purposes. This paper presents findings on the importance of companion animals among children, as well as on the possibilities of including animal-assisted interventions in working with children and youth.

Keywords: children, animals, animal-assisted therapeutic interventions.

*Međunarodna licenca / International License:
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.*